

PA153 Počítačové zpracování přirozeného jazyka

11 – Znalosti, parafráze, odvozování

Karel Pala, Zuzana Nevěřilová

Centrum ZPJ, FI MU, Brno

30. listopadu 2017

- 1 Znalosti
- 2 Parafráze
- 3 Přirozená logika
- 4 Belief–Desire–Intention

Znalosti a odvozování

- znalosti o jazyce (lexikon, gramatické kategorie, syntax)
- znalosti o světě

Znalostní báze (knowledge base, KB): obsahuje fakta, která jsou premisami v deduktivním odvozování

Znalosti a odvozování

- znalosti o jazyce (lexikon, gramatické kategorie, syntax)
- znalosti o světě

Znalostní báze (knowledge base, KB): obsahuje fakta, která jsou premisami v deduktivním odvozování

lidmi čitelné KB: how-to, FAQ, recepty, návody, diagramy

strojově čitelné KB: ontologie (SUMO-MILO), sémantické sítě (WordNet), dbPedia, ConceptNet

Znalosti a odvozování

- znalosti o jazyce (lexikon, gramatické kategorie, syntax)
- znalosti o světě

Znalostní báze (knowledge base, KB): obsahuje fakta, která jsou premisami v deduktivním odvozování

lidmi čitelné KB: how-to, FAQ, recepty, návody, diagramy

strojově čitelné KB: ontologie (SUMO-MILO), sémantické sítě (WordNet), dbPedia, ConceptNet

Reprezentace znalostí (knowledge representation): znalostní báze + odvozovací pravidla

Deklarativní vs. procedurální znalost

Deklarativní (formálně verifikovatelná, obecně platná) vs. procedurální (implicitní, méně obecná)

Příklad: robot, který se umí pohybovat po budově

procedurální znalost: „dojdi do místnosti“

deklarativní znalost: mapa objektu + základní kroky

Deduktivní odvozování: monotónní a nemonotónní odvozování [Allen, 1995]

KB: Ptáci létají. Vrabec je pták.

Vrabec létá.

Deduktivní odvozování: monotónní a nemonotónní odvozování [Allen, 1995]

KB: Ptáci létají. Vrabec je pták. Pštros je pták.

Vrabec létá. Pštros létá.

Deduktivní odvozování: monotónní a nemonotónní odvozování [Allen, 1995]

KB: Ptáci létají. Vrabec je pták. Pštros je pták. Pštros nelétá.

Vrabec létá. ~~Pštros létá.~~

Znalosti o světě

- encyklopedické (Jaké je hlavní město ČR?)
- common-sense (Jak je vhodné obléci se 30. listopadu 2017?)

neostrá hranice

počítačově zpracovatelné zdroje encyklopedických znalostí:

- encyklopedie
- znalostní hry
- dbPedia: strojově zpracovaná Wikipedie

Common sense a odvozování

common sense: sdílená znalost, ne vždy v souladu s (vědeckými) fakty
(V noci nesvítí slunce.)

Common sense a odvozování

common sense: sdílená znalost, ne vždy v souladu s (vědeckými) fakty
(V noci nesvítí slunce.)

Cheap apartments are rare.

Rare things are expensive.

Cheap apartments are expensive.

Deduktivní odvozování není možné použít vždy (ve skutečnosti skoro nikdy).

Common sense: nejznámější projekty

- CyC: vývoj od r. 1985(!), reprezentace pomocí vlastního jazyka CyCL, mikroteorie
- ConceptNet: syntaktická analýza OpenMind, propojení s Wiktionary
- Never-ending Language Learning (NELL): prochází web a odvozuje, občas nutný lidský zásah (“I deleted my Internet cookies”, “I deleted my files” ⇒ soubor je stejná kategorie jako pečivo)

Parafráze

Parafráze: promluva x je parafrází promluvy y , pokud x a y mají stejný nebo podobný význam.

Tento most postavila Nejlepší firma s.r.o.

Nejlepší firma s.r.o. postavila tento most.

Stavitelem tohoto mostu je Nejlepší firma s.r.o.

Přesnější definice

Logické vyplývání

Věta (závěr) logicky vyplývá z množiny vět (premis) právě tehdy když při všech pravdivostních hodnotách které splňují premisy splňují i závěr.

Textové vyplývání $\neq$ logické vyplývání

Z textu t textově vyplývá hypotéza h ($t \Rightarrow h$), pokud lidé, kteří přečtou t , odvodí, že h je nejspíš pravda. [Dagan et al., 2007]

parafráze = $h \Rightarrow t \wedge t \Rightarrow h$

Rozpoznávání textových vyplývání/parafrází

hledání podobností:

- na řetězcích (např. Levenshteinova vzdálenost)
- na slovech
- na slovech s použitím znalostní báze (např. slovník synonym)
- na syntaktických stromech
- kombinace předchozích

Rozpoznávání textových vyplívání/parafrází

využití:

- odpovídání na otázky
- chatbots
- detekce plagiátů
- výuka
- automatická sumarizace textu
- doplnění implicitní znalosti
  - ▶ logická analýza textu
  - ▶ znalostní modely v umělé inteligenci
- ...

Korpusy parafrází

- Microsoft Research Paraphrase Corpus¹
- The Boeing-Princeton-ISI (BPI) Textual Entailment Test Suite²
- Multiple Translation Chinese Corpus³
- The SEMILAR Corpus: The SEMantic SIMILARity Corpus⁴
- Paraphrase Discovery⁵

---

¹<http://research.microsoft.com/en-us/downloads/607d14d9-20cd-47e3-85bc-a2f65cd28042/>

²<http://www.cs.utexas.edu/users/pclark/bpi-test-suite/>

³<https://catalog.ldc.upenn.edu/LDC2002T01>

⁴<http://deeptutor2.memphis.edu/Semilar-Web/public/semilar-api.html>

⁵<http://nlp.cs.nyu.edu/paraphrase/>

Paraphrase Discovery

vztahy mezi pojmenovanými entitami v korpusových datech:

```
[lemma="Hannibal"] []* [lemma="Hopkins"] within <s/>
```

ztvárnit	jako
hrát	odmítnout
s	na roli
si	hrající
/	se objevil
v podání	představoval
alias	působí v roli
se svým přítelem	
(	
po boku	

Generování parafrází

Základní způsoby parafrázování:

- aktivní–pasivní větná konstrukce: Tento most byl postaven Nejlepší firmou s.r.o.
- synonyma: Tuto lávku postavila Nejlepší firma s.r.o.
- hyperonyma: Tuto stavbu postavila Nejlepší firma s.r.o.
- substantivizace, deverbalizace: Stavitelem tohoto mostu je Nejlepší firma s.r.o.
- kombinace: Tento most byl vytvořen Nejlepší firmou s.r.o.

Podrobněji v [Bhagat and Hovy, 2013].

Přirozená logika [Lakoff, 1970]

nástrojem této logiky je přirozený jazyk

- **monotonicita (monotonicity):** víc než tisíc je hodně
Mám víc než tisíc knih. Mám hodně knih.
Nemám víc než tisíc knih. Nemám hodně knih.
- **obsažení/omezení (containment):** červené auto je auto
Po ulici jelo červené auto. Po ulici jelo auto.
Po ulici nejelo červené auto. Po ulici nejelo auto.
- **exkluze (exclusion):** pes není kočka
Po ulici šel pes. $\Rightarrow$ Po ulici nešla kočka.

odvození vs. presupozice:

Mark David Chapman zastřelil Johna Lennona. $\Rightarrow$ John Lennon nežije.

Brazílie vyhrála mistrovství světa. $\Rightarrow$ Brazílie hrála na mistrovství světa.

Přirozená logika [Lakoff, 1970]

nástrojem této logiky je přirozený jazyk

- **monotonicita (monotonicity):** víc než tisíc je hodně
Mám víc než tisíc knih. Mám hodně knih.
Nemám víc než tisíc knih. Nemám hodně knih.
- **obsažení/omezení (containment):** červené auto je auto
Po ulici jelo červené auto. Po ulici jelo auto.
Po ulici nejelo červené auto. Po ulici nejelo auto.
- **exkluze (exclusion):** pes není kočka
Po ulici šel pes. $\Rightarrow$ Po ulici nešla kočka.

odvození vs. **presupozice:**

Mark David Chapman zastřelil Johna Lennona. $\Rightarrow$ John Lennon nežije.

Mark David Chapman nezastřelil Johna Lennona. $\nRightarrow$ John Lennon nežije.

Brazílie vyhrála mistrovství světa. $\Rightarrow$ Brazílie hrála na mistrovství světa.

Brazílie nevyhrála mistrovství světa. $\Rightarrow$ Brazílie hrála na mistrovství světa.

BDI: Znalost nebo domněnka?

KB: Ptáci létají. Vrabec je pták. Pštros je pták. Pštros nelétá. Mrtvý vrabec nelétá.

BDI: Znalost nebo domněnka?

KB: Ptáci létají. Vrabec je pták. Pštros je pták. Pštros nelétá. Mrtvý vrabec nelétá.

Znalostní báze se mění. Některé znalosti mají poměrně krátké trvání (Nejsem unavená. Je půl čtvrté.)

V umělé inteligenci se používá termín domněnka (belief) [Mařík et al., 2001].

Umělá inteligence: modely uvažování inteligentních agentů

Intencionální systém: agent umí „uvažovat“ o svých znalostech. Je schopen přemýšlet o svých přáních a jak jich lze dosáhnout [Mařík et al., 2001].

Mentální postoje:

- informační postoje – znalosti, fakta získaná senzory
- proaktivní postoje – cíle, plány, závazky

Psychologické modely lidského uvažování [Bratman, 1987]: kognitivní stavy, afektivní stavy, konnativní stavy.

Domněnka–přání–záměr: softwarový model pro aktivní inteligentní agenty

Umělá inteligence: belief–desire–intention

Záměr, Intention

Aby bylo možné vytvořit aktivního agenta, je třeba, aby „věděl, co chce“ (intention). Pokud ví, co chce (tj. má **záměr**), vytvoří si agent nějaký **plán** (lokální cíl).

Příklad: najdi cestu z domu X na FI

$Int\ a\ \phi$ agent si vybírá vždy cesty tak, aby na nich někdy platila ϕ

Přání, Desire

Přání vyjadřuje agentovu motivaci. Motivovaný agent má **cíle** (cílové stavy). Cíle by neměly být v rozporu.

Příklad: najdi nejkratší cestu z domu X na FI

$Des\ a\ \phi$ pravdivost formule ϕ je cílem agenta a

Belief, Domněnka

Domněnka představuje agentovu **bázi znalostí**. Informace mohou být pravdivé, agent v ně v daný okamžik věří a chápe je jako nedokonalé přiblížení obrazu okolního světa [Mařík et al., 2001].

Příklad: najdi nejkratší cestu z domu na FI. Mostecká je neprůjezdná.

$Bel\ a\ \phi$ agent a věří v pravdivost formule ϕ

Odkazy I

- Allen, J. (1995).
Natural Language Understanding (2nd ed.).
Benjamin-Cummings Publishing Co., Inc., Redwood City, CA, USA.
- Bhagat, R. and Hovy, E. (2013).
What is a paraphrase?
Computational Linguistics, 39(3):463–472.
- Bratman, M. (1987).
Intention, plans, and practical reason.
Harvard University Press.
- Dagan, I., Roth, D., and Zanzotto, F. M. (2007).
Tutorial notes.
In *45th Annual Meeting of the Association of Computational Linguistics*, Prague, Czech Republic. The Association of Computational Linguistics.

Odkazy II

Lakoff, G. (1970).
Linguistics and natural logic.
Synthese, 22(1-2):151–271.

Mařík, V., Štěpánková, O., and Lažanský, J. (2001).
Umělá inteligence.
Number svazek 3 in *Umělá inteligence*. Academia.

Pease, A. (2011).
Ontology: A Practical Guide.
Articulate Software Press.

Schank, R. C. and Abelson, R. P. (1977).
Scripts, Plans, Goals, and Understanding: An Inquiry Into Human Knowledge Structures (Artificial Intelligence).
Lawrence Erlbaum Associates, 1 edition.
Published: Hardcover.

Odkazy III

Smith, B. (1995).

Formal ontology, common sense and cognitive science.

International Journal of Human-Computer Studies, pages 641–667.

Wasserman, K. (1985).

Physical object representation and generalization: A survey of programs for semantic-based natural language processing.

AI Magazine, 5(4):28–42.